

Ellopott idő – a zenében

Mi jut eszedbe először a zenéről? A dallam? Igazad van. Az ragad meg a fülünkben, azt énekeljük vissza. Az a zene arca, tekintete – márpedig mit veszünk észre egy másik emberből elsőként? Nem az arcát, a tekintetét? A mosolyát, a figyelemkeltő komolyságát, amit anélkül, hogy megszólalna, látunk rajta? A dallam is szavak nélkül hat a lelkünkre.

De egy dallam nem görcsösen egyenletes hosszúságú hangokból áll, hanem hosszabbakból és rövidebbekből – ezt hívjuk ritmusnak, ez a zene lüktetése. Ám ugyanazt a dallamot nem mindig egyforma gyorsasággal énekeljük. Hol kicsit elevebben, sietősebben, jókedvűbben, hol megfontoltabban, vonszoltabban. Ez a zene tempója. S mit is jelent a tempó? *Tempus* (ejtsd: tempusz) latinul: idő. Ez a szó költözött át az olasz nyelvbe és onnan a magyarba is.

Ha egy zenedarabot művész előadásában hallgatunk, megfigyelhetjük, hogy az éppen kiválasztott tempón belül egyes hangokat kicsit rövidebben játszik – nem kapja össze, nem siet el, csak egy csöppet megrövidíti ahhoz képest, ahogyan az a kottában van, s ahogy mi is várjuk, hogy majd megszólal. Ám nagyon hamar azután más hangokat meg hajszálynit kiszélesít, az eredetileg nekik szánt hosszúsághoz viszonyítva megnyújt. Nem fog vágta, aztán meg nem

rántja vissza a gyeplőt, hogy lassan léptesse a zene „lovát”. Úgy halljuk, mintha nem történt volna semmi, a megkezdett tempóban halad, csak azt érezzük: rugalmasan beszél hozzánk a zene. Ha elmondunk egy történetet, akkor sem egyenlő hosszúságú szótagokkal beszélünk, sőt, nem is csak a betűk számán múlik, hogy mi hosszabb, mi rövidebb. Nem így mondjuk: „Hol-volt-hol-nem-volt-volt-egy-szer-egy-ki-rály-lány.” Hanem talán így: „Hol volt, ... hol nem volt, ... vooolt egyszer egy kirááááány!” Persze, eszünk ágában sincs így leírni. De mindannyian tudjuk, érezzük, hogy a mesélés hangja nem gépiesen egyenletes szótagolás – vannak szavak, amelyeken átgurulhatunk, más szavakat pedig finoman megnyújthatunk. Amikor a zenében teszünk ilyesmit, a muzsika szaknyelve olaszul ezt úgy nevezi: *tempo rubato*. Rubato (ejtsd: rubátó) azt jelenti: ellopott. Hiszen a hajszálynival megrövidített hangokból „ellopott” időt a hajszálynival hosszabbra engedett hangokhoz tesszük hozzá.

Liszt Ferencet kérdezte a rubatőről egy tanítványa, és a mester az ablakon át egy platánfára mutatva így felelt: *A fa törzse rezzenetlen. Vastag ágait a vihar megmozdíthatja. A gallyakat már a viharosnak nem mondható léghullámok is meglengethetik. A levelek szélcsendben is mozognak. Amikor minden –*

törzs, ág, gally
- mozdulatlan, akkor
is remegnek, nem egyenletesen, nem szabályos
gyorsasággal, egymással sem szinkronban.
Ez a rubato...

Nagyon sok népdalunk előadásmódjára írják ki a melódia lejegyzői a *parlando*, *rubato* utasítást. (Parlando azt jelenti: beszélve.) A népdalok, különösen a lassúak, a szomorúak vagy elgondolkodóak ebben a szabad tolmácsolásban érzik jól magukat.

A zenében fontosabb az idő, mint bármely más művészetben. Míg egy képet, szobrot addig nézegethetünk, járhatunk körül, amíg csak érdekel, egy regényben visszalapozhatunk, ha valamire nem emlékszünk, addig az élő zene elhalad mellettünk. Ha nem ismertünk meg eléggé egy „szereplőt”, egy „alakot” - azaz a zenedarabban egy motívumot, egy témát -, elillan, nem rajtuk múlik az újbóli találkozás.

Ezért a zeneszerző dolga, hogy mindent annyiszor mutasson meg azonosan, vagy megváltoztatva annyiszor ismétljen, hogy ismerőssé, felidézhetővé válják számunkra az adott „szereplő”. (Persze más a helyzet, ha felvételtől hallgatjuk a zenét, és kedvünk szerint újra és újra lejátszhatjuk.)

Az már a mi dolgunk, hogy figyeljünk a zenére. Mert ha nem tesszük, a zeneszerző hiába segít akár pontos, akár megváltoztatott, értelmező ismétléssel. Akkor olyan, mintha figyelmetlenül lapozgatnánk a könyvben, vagy meg sem állva húznánk el egy szobor, kép mellett.

Az meg már nem ellopott, hanem eltékozolt idő...

HOLLÓS MÁTÉ